

Ks. dr hab. Zbigniew ZAREMBSKI, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Teologiczny – Katedra Teologii Praktycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. dra Piotra Pawła Ochotnego pt. „Rola programów duszpasterskich w działalności parafii. Studium teologicznopastoralne”, napisanej w Katedrze Teologii Pastoralnej i nauk Pomocniczych pod kierunkiem ks. prof. zw. dra hab. Jana Kazimierza Przybyłowskiego, Warszawa 2019, ss. 358.

Kościół wierny Chrystusowi realizuje we współczesnym świecie zleconą mu misję, polegającą na prowadzeniu i umacnianiu wiernych w wierze, nadziei i miłości. Celem posługi zbawczej Kościoła jest doprowadzenie ludzi do spotkania z Bogiem. W realizacji owej posługi kieruje się Kościół zasadami zawartymi w Objawieniu Bożym i tradycji chrześcijańskiej a także uwzględnia konkretne uwarunkowania, w których przychodzi mu pełnić powierzona misję. Aby prowadzona działalność była skuteczna korzysta także z zasad sprawnej organizacji.

Wyrazem troski Kościoła o duszpasterstwo są wydawane przez Konferencję Episkopatu Polski *Programy duszpasterskie*. To one zawierają opisy działań, które odpowiadają aktualnym potrzebom duszpasterskim i przyczyniają się do usprawnienia działalności pastoralnej Kościoła a także przeciwstawiają się zagrożeniom płynącym z obszaru rzeczywistości pozakościelnej. Ich roli i znaczenia nie można zatem nie zauważyć i w żadnym wypadku pominąć bądź zlekceważyć. Dlatego dobrze się stało, że ks. dr Piotr Ochotny w swojej dysertacji podjął się opracowania tego ważnego i ciągle aktualnego zagadnienia, dotyczącego roli programów duszpasterskich w działalności parafii.

Przedłożona do recenzji praca jest bardzo interesująca, stanowi dobre i rzetelne opracowanie naukowe i zasługuje na wysoką ocenę. Dlatego w tym miejscu gratuluję promotorowi ks. prof. dr. hab. Janowi Kazimierzowi Przybyłowskiemu, kierownikowi katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych UKSW kolejnego przygotowanego pod Jego naukowym kierunkiem doktoratu, podejmującego jakże ważną problematykę, mającą znaczenie również w wymiarze ogólnokościelnym. Gratuluje także ks. Piotrowi Ochotnemu zwińczenia studiów doktoranckich z teologii przygotowaniem rozprawy

doktorskiej z teologii pastoralnej. Dlatego przygotowana przeze mnie recenzja jest ze wszech miar pozytywna a na jej ocenę składa się pięć elementów: (1) ocena tematu, problemu badawczego rozprawy i metody, (2) ocena struktury i zawartości merytorycznej oraz (3) ocena formalna. Ponadto recenzja zawiera punkt w którym (4) postawiony został problem do dyskusji i (5) wniosek końcowy.

1. Ocena tematu pracy, problemu badawczego oraz metody rozprawy

Temat recenzowanej rozprawy „Rola programów duszpasterskich w działalności parafii. Studium teologicznopastoralne” jest precyzyjny, jednoznaczny i ciekawy. Z jego zapisu wyraźnie wynika zapowiedź podejmowanej problematyki. Autor w tak sformułowanym temacie zapowiada, że chodzi mu o ukazanie roli programów duszpasterskich w działalności pastoralnej parafii. Zdecydowanie należy podkreślić ważności i aktualność tak sformułowanego tematu dysertacji doktorskiej, który wpisuje się w misję Kościoła, ukierunkowaną na człowieka, żyjącego w konkretnym środowisku jakim jest parafia. Jednak po lekturze zawartości pracy i po stwierdzeniu, że praca powstała szczególnie w oparciu o programy duszpasterskie wydawane przez Konferencję Episkopatu Polski dla owej precyzyjności, o której wspomniałem wyżej, wprowadziłbym uszczegółowienie tematu i brzmiałby on: „Rola programów duszpasterskich w działalności parafii. Studium teologicznopastoralne na podstawie Programów duszpasterskich wydawanych przez Konferencję Episkopatu Polski”.

Książę Doktor we wstępie rozprawy trafnie uzasadnił wybór podjętego przez siebie tematu, wyjaśniając, że „każda instytucja, aby mogła skutecznie funkcjonować, nie może opierać się na działaniach doraźnych i chwilowych, ale musi planować swoją przyszłość i opracowywać określone plany działania. Także kościelne działanie wymaga planowania” (s. 6). W działalności kościelnej niewątpliwie bardzo ważną rolę odgrywa łaska, lecz nie można pomijać również i planowania, gdyż ono chroni przed przypadkowością i nieporządkiem kościelnych działań. Szczególną motywacją dla podjęcia przez Autora refleksji naukowej nad znaczeniem programów duszpasterskich w działalności parafii stał się fakt, że w literaturze teologicznopastoralnej znajduje się niewiele opracowań poświęconych temu zagadnieniu. Stąd można zdecydowanie powiedzieć, że ks. dr Piotr Ochotny dostrzegł ową „białą plamę” i zdecydował się na podjęcie badań, które w omawianej problematyce są niewątpliwie pionierskie.

Dobrze sformułowany temat niejako samoczynnie wprowadza w problematykę badawczą. Według Autora głównym problemem podjętych badań stało się „określenie znaczenia programów duszpasterskich w działalności parafii” (s. 7). Ów problem główny został doprecyzowany w formie 7 pytań szczegółowych i 5 dodatkowych. Tak więc w sposób niezwykle precyzyjny i przejrzysty Książd Doktor opisał problem i cel podjętych badań, co zasługuje na szczególne zauważenie.

Aby cel pracy został osiągnięty niezbędne jest zastosowanie odpowiednich metod badawczych. W tym też celu ks. Piotr Ochotny posłużył się metodą łączącą badania historyczne i teologicznopastoralne. We wstępie pracy na stronie 15 znajdujemy szczegółowy opis zastosowanych w rozprawie metod badawczych. Autor wyróżnia tutaj kilka etapów, wśród których sytuuje się przeprowadzenie kwerendy naukowej, czyli szukanie i uporządkowanie źródeł, badanie materiału źródłowego, obejmującego krytyczną analizę, objaśnianie i interpretację zgromadzonych źródeł. Zasadniczą rolę przypisać należy metodzie jakościowej analizy zawartości, jak również syntezie wyników oraz metodzie wnioskowania i optymalizacji. Podstawowym materiałem źródłowym dysertacji stały się ogólnopolskie programy duszpasterskie wydawane przez Konferencję Episkopatu, jak również dokumenty Kościoła powszechnego, szczególnie Soboru Watykańskiego II i posoborowego nauczania kolejnych papieży a także inne dokumenty wydane przez Kościół w Polsce. Istotną rolę w powstaniu pracy odegrała także zgromadzona i przeanalizowana literatura przedmiotowa i pomocnicza.

Co do tematu, problematyki i metody badań a także bogatej bazy źródłowej na podstawie której powstała rozprawa nie wnoszę żadnych zastrzeżeń, a jedynie pragnę podkreślić naukową precyzyjność Autora dysertacji w prezentacji owych ważnych z metodologicznego punktu widzenia informacji.

2. Struktura i ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Piotra Ochotnego składa się z tekstu liczącego 359 stron, w tym 37 stronicowej bibliografii (s. 323-359). Na korpus pracy składa się: Wstęp (s. 5-17) i trzy rozdziały zatytułowane: Planowanie jako element zorganizowanej działalności zbawczej Kościoła (s. 18-127); Parafia jako miejsce planowania duszpasterskiego (s. 128-236); Planowanie duszpasterskie w parafii w ujęciu systemowym (s. 237-315); Zakończenie (s. 316-322). Praca zawiera ponadto stronę

tytułową, spis treści (s. 2-4) i bibliografię (s. 323-359). Brak jest natomiast wykazu skrótów, co nieco dziwi przy tak obszernym dziele i dużej ilości zgromadzonej literatury przedmiotu.

Należy dostrzec, że konstrukcja rozprawy podporządkowana została głównemu założeniu badawczemu, jakim stało się ukazanie znaczenia programów duszpasterskich a przede wszystkich treści w nich zawartych, odnoszących się do działalności pastoralnej realizowanej w parafii. W tym miejscu można postawić zasadnicze pytanie, czy owa konstrukcja jest logiczna i czy poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy wyczerpują problem analizowany w rozprawie? Odpowiedź znajdzie się w dalszej części recenzji.

Uzasadnieniem dla przyjętej przez Autora struktury rozprawy i jej podziału na trzy części stała się problematyka badawcza poruszana w kolejnych częściach dysertacji. I tak analiza i systematyzacja problematyki planowania znalazła zastosowanie w rozdziale pierwszym, ukazanie kluczowych ujęć parafii jako miejsca planowania duszpasterskiego - w rozdziale drugim a przedstawienie propozycji zastosowania podejścia systemowego w planowaniu duszpasterskim parafii - w rozdziale trzecim. Zastosowany w pracy klucz porządkowania zgromadzonego materiału i przyjęta koncepcja pracy pozwoliły na całościowe ukazanie podjętego tematu badań.

Dokonując zatem oceny struktury rozprawy pragnę stwierdzić, że recenzowana dysertacja doktorska w swej strukturze jest jasna i logiczna. Poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy mieszczą się w sformułowanym temacie, wyczerpują problem postawiony w temacie i są logicznie ułożone. Przy tak skonstruowanym planie Ksiądz Doktor w sposób uporządkowany i czytelny zaprezentował wyniki przeprowadzonych badań, nadając powstałej pracy charakter ważnego dzieła, mającego istotne znaczenie dla organizacji duszpasterstwa i opracowywania kolejnych programów duszpasterskich. Omawiając sprawy związane ze strukturą wskazać należy także na poprawność metodologiczną umieszczonego na samym początku wstępu, w którym zawarte zostały konieczne elementy, jak również na poprawnie zredagowane zakończenie, przypominającego główne tezy rozprawy i zawierające wnioski, wynikające z przeprowadzonych analiz oraz kierunki dalszych badań. Ponadto należy zauważyć, że każdy rozdział poprzedzony jest zwięzłym i cennym z punktu metodologii pisania pracy promocyjnej wprowadzeniem, jak również syntetycznym podsumowaniem.

Merytorycznym osiągnięciem ks. dra Piotra Ochotnego będącym jednocześnie nowością rozprawy jest całościowe i wyczerpujące ukazanie podjętej problematyki dotyczącej programów duszpasterskich i ich zastosowania w praktyce pastoralnej najmniejszej struktury organizacyjnej Kościoła czyli w parafii. Postawiony we wstępie pracy problem został rozwarstwiony w kolejnych rozdziałach dysertacji i wnikliwie oraz precyzyjnie przedstawiony. Widać wyraźnie, iż Autor czyni to z wyraźną logiką i konsekwencją, pragnąc dać odpowiedź na postawiony problem w poszczególnych warstwach tematycznych, ujętych w kolejnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy poświęcony został planowaniu jako istotnemu elementowi działalności zbawczej Kościoła. Autor w pierwszej kolejności ukazał planowanie jako pierwszą podstawową funkcję kierowniczą, która powinna być wykonywana w każdej organizacji. Omówiono tutaj zagadnienia szczegółowe takie jak: organizacja i jej otoczenie, zarządzanie organizacją, planowanie, misja, wizja i cele organizacji a także etapy i zasady planowania oraz ukazano zakres i rodzaje planów. Planowanie jako istotny element funkcji kierowniczej łączy się ściśle z zarządzaniem w Kościele i duszpasterstwem jako zorganizowaną działalnością zbawczą Kościoła. Dlatego druga część rozdziału dotyczyła planowania w obszarze działalności kościelnej. Przeprowadzone tutaj zostały analizy, które pozwoliły między innymi wyszczególnić etapy i zasady planowania duszpasterskiego oraz wskazać zakres i rodzaje planów. Istotnym elementem działalności Kościoła w Polsce są programy duszpasterskie, które wpisują się w sprawnie organizowaną działalność zbawczą Kościoła. W ostatniej części tego rozdziału poddano więc szczegółowej analizie programy od Wielkiej Nowenny Tysiąclecia aż po aktualnie realizowane programy duszpasterskie.

W związku z tym, że najbardziej podstawowym miejscem planowania działalności kościelnej i urzeczywistniania programów jest parafia, stąd w rozdziale drugim zaprezentowane zostały różne ujęcia rzeczywistości parafialnej. Autor wyszedł od ukazania parafii w perspektywie teologiczno-kanonicznej, funkcjonalnej, zwracając przy tym szczególną uwagę na podstawowe i uzupełniające funkcje parafii jako wspólnoty słowa, kultu i wspólnoty miłości braterskiej. W ostatniej części drugiego rozdziału podjęta została próba zdefiniowania parafii w kategoriach systemowych, które umożliwiają badanie obiektów złożonych z uwzględnieniem relacji zachodzących między nimi.

W rozdziale trzecim znalazła się ocena formalnego i materialnego aspektu programów z perspektywy prakseologicznej i teologicznopastoralnej. Oceniona została

możliwość ich wykorzystania w duszpasterstwie parafialnym. Planowanie duszpasterskie w parafii nie może się ograniczyć wyłącznie do realizacji wytycznych zawartych w programach ogólnopolskich. Parafie potrzebują własnych programów rozwoju, opartych na wizji parafii jako „wspólnoty wspólnot” i wskazujących działania ukierunkowane na jej urzeczywistnianie. Skuteczną pomocą w ich opracowaniu jest zastosowanie podejścia systemowego. Dlatego w drugiej części rozdziału trzeciego omówione zostały konsekwencje poznawcze, wynikające z systemowego podejścia do rzeczywistości parafialnej, w której jest realizowany program duszpasterski. Zwieńczeniem prowadzonej refleksji stała się prezentacja podstawowych zasad planowania duszpasterskiego.

Podsumowując tę część recenzji, stwierdzić należy, że ks. dr Piotr Ochotny w przygotowanie rozprawy włożył wiele wysiłku, przeprowadził poprawną analizę nauczania Kościoła, materiałów źródłowych i wyciągnął konstruktywne wnioski. Recenzowana praca stanowi zatem ciekawe opracowanie tak w zakresie podjętego tematu, prowadzonych analiz, jak i specyfiki wydobytych wniosków.

3. Ocena formalna rozprawy

Od strony metodologicznej i formalnej praca jest poprawna. Napisana została komunikatywnym i niezwykle starannym językiem. Tekst rozprawy został umiejętnie podzielony na akapity, dzięki czemu jego lektura nie męczy i ułatwia czytelnikowi jej recepcję. Naukowy styl uwidacznia się w spójnym i konstruktywnym formułowaniu myśli, doborze właściwych pojęć i fraz językowych oraz umiejętnym wyciąganiu konkluzji w trakcie wnioskowania. Autor rozprawy wykazał dużo troski o poprawność edytorską. Stąd dysertacja od strony graficznej wykonana jest bardzo starannie. Jednak w redakcji tak obszernego dzieła nie udało się uniknąć drobnych błędów i potknięć. Są to przede wszystkim błędy literowe, które bardzo szybko można wyeliminować poprzez niewymagającą dużego nakładu pracy korektę redaktorską (np. s. 3 - *nad możliwości* a powinno być - *nad możliwościami*; *bez odwołanie się* – bez odwołania się – s. 13; *przedstawić kilka wnioskach* – przedstawić kilka wniosków – s. 319; *w duszpasterskie parafialnym* – w duszpasterstwie parafialnym – s. 32 itp.).

Ważną cechą każdej pracy naukowej jest jej źródłowość, dlatego należy zaznaczyć, że ks. dr Piotr Ochotny zebrał pokaźną liczbę źródeł i opracowań, które zdecydowanie świadczą o solidnej kwerendzie i rzetelności naukowej. Bibliografia

znajdująca się na końcu rozprawy zawiera: źródła, do których zaliczone zostały dokumenty Kościoła powszechnego oraz dokumenty Kościoła w Polsce wśród których znajdują się Programy duszpasterskie w liczbie aż 53, będące bardzo ważnym materiałem prowadzonych analiz. Wśród bibliografii znajduje się także obszerna literatura przedmiotowa, składająca się aż z 278 publikacji i źródła internetowe.

Reasumując stwierdzam, że Autor wykonał znaczącą pracę, dotyczącą nie tylko odpowiedniego zestawu szeroko rozumianej bazy źródłowej i bibliograficznej ale także gruntownej analizy. Ta analiza jest bardzo szczegółowa, poprawna a wręcz wzorcowa. O dobrej analizie świadczy także faktyczne wykorzystanie w rozprawie zgromadzonej literatury. W recenzowanej pracy na podkreślenie zasługują także przypisy, które Autor stosuje poprawnie i konsekwentnie. Tak więc pod względem formalnym, estetycznym i edytorskim praca również zasługuje na wysoką ocenę.

4. Problemy do dyskusji na obronie publicznej

Ważna i aktualna problematyka podjęta w rozprawie skłania niewątpliwie do dalszej dyskusji w celu rozwinięcia przynajmniej niektórych wątków. Dlatego proszę Doktoranta o odniesienie się do następujących kwestii:

Czy w programach duszpasterskich wydawanych przez Konferencję Episkopatu Polski znajdują się treści dotyczące troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę i w czym owa troska szczególnie się wyraża? Jak jest ona realizowana w środowisku parafialnym?

Według nauczania soborowego parafia winna stawać się coraz bardziej wspólnotą. Czy programy duszpasterskie wydawane w ostatnim dwudziestoleciu zawierają imperatywy przyczyniające się do budowania parafii jako wspólnoty wspólnot? Jakże należy obecnie podejmować działania aby parafia stawała się wspólnotą wiary, kultu i miłości?

Znaczenie parafialnych rad duszpasterskich w dziele nowej ewangelizacji.

5. Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska ks. Piotra Ochotnego wnosi znaczący wkład w rozwój refleksji teologicznopastoralnej, dotyczącej podjętej problematyki badawczej.

Autor dysertacji wykazał się umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, ich rozwiązywania poprzez krytyczną analizę źródeł i zdolnością syntezy. Zaznaczyć należy, że praca doktorska ks. Piotra Ochotnego jest obszernym i wartościowym dziełem zarówno od strony merytorycznej, jak i formalnej.

Dysertacja stanowi niewątpliwie bardzo ważną pomoc dla teologów pastoralistów, duszpasterzy a także osób zaangażowanych w przygotowywanie programów duszpasterskich, również na szczeblu ogólnokościelnym. Recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych, dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. dra Piotra Ochotnego do dalszych etapów przewodu doktorskiego celem nadania stopnia naukowego doktora nauk teologicznych.

ks. Zbigniew Zaremski

ks. dr hab. Zbigniew Zaremski, prof. UMK

Toruń, 2019-10-22

*Wniosek do Rady Dyscypliny o wyrażenie
odmowy doktora i odmowy doktora ks. Piotra Ochotnego*

ks. Zbigniew Zaremski